

QOYUNLARIN BABEZIOZU VƏ ONUN TÖRƏDİCİLƏRİNİ KEÇİRƏN İKSODES GƏNƏLƏRİNİN EPİZOOTİK VƏZİYYƏTİNİN ÖYRƏNİLMƏSİ

N.A.QASIMOV, baytarlıq elmləri namizədi,
H.M.İSGƏNDƏROV, elmi işçi
Azərbaycan Elmi Tədqiqat Baytarlıq İnstitutu

Babезіоз qoyunçuluq təsərrüfatlarında geniş yayılan və yüksək tələfat verən qan-parazitar xəstəliklərdən biridir. Odur ki, bu xəstəliyin və onun törədicilərinin keçirən iksodes gənələrinin epizootik vəziyyətin öyrənilməsi aktualdır. Qara mal və qoyunlar arasında 5 (beş) qan-paraziti mövcuddur. Onlardan üçü B.ovis, A.ovis və P.ovis qoyunlar arasında geniş yayılmışdır. Bunlar həm ayrılıqda, həm də qarışıq formada gedən xəstəlikdir.

Əgər vaxtında düzgün müalicə-profilaktiki tədbirlər aparılmazsa xəstəliyin dairəsi genişlənər və tələfat çoxalar. Bu məqsədlə tərəfimizdən xəstəliyin gedişi, onun yayılma səbəbləri və təsərrüfatlara verdiyi fəsadlar öyrənilmişdir.

Tədqiqat işlərinin əksəriyyəti Abşeron, bir qismi isə Ağstafa, Qazax rayonlarında aparıldı. Belə ki, fermer və damazlıq təsərrüfatlarında qoyun və quzular kliniki baxışdan keçirildikdən sonra xəstə və xəstəliyə şübhəli heyvanlarda termometriya aparıldı. İstiliyi olan 84 baş qoyundan qan yaxmaları alınıb laboratoriya şəraitində yoxlanıldı və nəticələri aşağıda kimi təyin edildi.

Rayonlar	Miqdarı	B.ovis	A.ovis	P.ovis	B.ovis, A.ovis
Abşeron	35	15	7	4	9
Ağstafa	29	11	5	3	10
Qazax	20	7	4	5	4
Cəmi	84	33	16	12	23

Cədvəldən görünür ki, təsərrüfatlarda ən çox baş verən babezia, anaplazma və onların qarışıq növləri olmuşdur. Onu da qeyd edək ki, həmin rayonlardan 129 nüsxə iksodes gənələri toplanaraq növləri metodikaya müvafiq təyin edilmişdir. Onlardan 45 nüsxəsi Ağstafanın damazlıq, 43 nüsxəsi Qazaxın fermer. 41 nüsxəsi Abşeronun fermer təsərrüfatlarından toplanılmışdır.

Aparılan analizlər və baytarlıq idarələrinin verdiyi məlumatlar sübut edir ki, qan-parazitar xəstəliklərinin

mövsümü onun törədicilərini keçirən iksodes gənələri ilə üst-üstə düşür.

Babезіоз müxtəlif zonalarda müxtəlif vaxtlarda başlayır:

- Aran zonalarında xəstəlik aprel ayının ortalarında başlayır və oktyabrın axırına qədər davam edir. Xəstəliyin maksimum həddi may, iyun, iyul aylarına təsadüf edilir. Sonra xəstəlik dayanır və avqust ayından sentyabrın ortalarına kimi qısa müddətli xəstəlik baş verir.

- Dağətəyi zonalarında babезіоз may ayının ikinci yarısında başlayır və iyul ayının axırına qədər davam edir. Xəstələrin sayı iyunun ikinci ongünlüyündən iyul ayının ikinci on günlüyünə kimi kəskin artır.

- Dağ zonalarında xəstəlik iyunda başlayır və sentyabrın birinci on günlüyünə qədər davam edir. Maksimum xəstəlik iyunda qeyd olunur.

Azərbaycanın təbii iqlim şəraitindən asılı olaraq qoyun və keçilər il boyu otlaq şəraitində saxlanılır - xüsusilə yayda yay, qışda qış otlaqlarında otarılır. Bir sözlə ildə üç otlaq sahəsi dəyişir (aran, dağətəyi və dağ). Bu da xəstəliyin törədicilərini keçirən iksodes gənələrinin azalmasına səbəb olurdu. Hazırda yay otlaq şəraiti məhdudlaşdırıldığından qoyunçuluq təsərrüfatlarının əksəriyyəti köçəri otlaq sahələrindən otlaq sahələrinə keçmişdir. Bu da qan -parazitar xəstəliklərinin törədicilərinin keçirən iksodes gənələrinin fəallaşmasına və xəstəliklərin çoxalmasına səbəb olmuşdur.

Köçəri otlaq şəraitində qoyunlar akarisid preparatları ilə ildə 4 dəfə çimzədmə aparılırdı:

- 1-ci qoyunlar qırılandan sonra; 2-ci yaylağa qalxanda; 3-cü yaylaqdan qayıdanda; 4-cü qoyunlar yatağa girməmişdən əvvəl.

Qoyunlar otlaq şəraitində isə əsasən aprelin ortalarında iyulun axırına qədər hər on gündən bir profilaktika məqsədilə çimzədmənin aparılması təklif edilir. Bu bir tərəfdən xəstəliyin törədicisini keçirən iksodes gənələrinin inkişafının və xəstəliyin genişlənməsinin qarşısını alır.

CAVAN ŞİRVAN QOYUNLARININ YAŞ QRUPLARINA GÖRƏ ƏT MƏHSULDARLIĞI VƏ ORQANLARININ İNKİŞAFININ BƏZİ GÖSTƏRİCİLƏRİ

N.A.NƏCƏFOV, kənd təsərrüfatı elmləri namizədi
AzETHİ-nin Abşeron Heyvandarlıq Təcrübə Stansiyası

Respublikada qaba yunlu genefon qoyun cinslərindən Şirvan cinsi Muğan-Salyan, Şirvan, Abşeron bölgəsində qədimdən yetişdirilməklə geniş ərazidə yayılmışdır. Muğan-Salyan bölgəsində Şirvan cinsi sərt iqlim otlaq şəraitə davamlı olması, yayda yaylağa

köçürülmədən quru, qızmar otlaq şəraitində doğub-tərəməsi və yüksək ət məhsuldarlığına görə fərdi təsərrüfatlar bu cinsin saxlanması üstünlük vermişlər.

Muğan-Salyan bölgəsində 1960-70-ci illərdə Şirvan cinsinin bioloji-təsərrüfat xüsusiyyətləri istehsal şəraitində öyrənilmişdir. Şirvan cinsi tez yetişəndir və cavanları əlverişli otlaq şəraitində intensiv inkişaf edir. Erkək quzuların diri kütləsi 6 aylığında analarının kütləsinin 70-75%-nə, 11-12 aylığında isə 85-90 %-nə çatır.

Şirvan qoyununun erkək cavanlarında ət məhsuldarlığını öyrənmək məqsədi ilə adi təsərrüfat otlaq şəraitində bəslənmiş 4-6 aylıq, 7-9 aylıq, 10-12 aylıq və 1,5-2 yaş qruplarında ümumi metodikaya uyğun olaraq kəsim aktına əsasən kəsim aparmaqla, ət məhsulu, sub məhsulu, orqanlarının nisbi inkişafı və həzm orqanlarının xarakteristikası tədqiq edilmişdir.

Müxtəlif yaş qruplarında ət məhsuldarlığı 1-ci cədvəldə verilir. Cədvəldən aydın olur ki, cavanların 10-12 aylığa kimi ət məhsuldarlığı həm mütləq kütlə, həm də nisbi kütlə üzrə yüksək olmuşdur. Belə ki, mütləq kütlə göstəricisi 4-6 aylıqda 16,10 kq (47,49%), 7-9 aylıqda 17,74 kq (49,00%), 10-12 aylıqda 22,25 kq (51,99%), 1,5-2 yaşda 24,4 kq (50,93%) olmuşdur.

Bir il artıq saxlanması xeyli yem verilməsinə və saxlanma xərclərinin iki dəfədən çox artmasına baxmayaraq, həmin müddətdə cəmi 2,15 kq (9,66%) artıq ət vermişdir. Buradan aydın olur ki, cavanların 4-6 aylığında və bir yaşa kimi istifadə edilməsi bazarın tələblərinə cavab verməklə iqtisadi cəhətdən daha sərfəlidir.

Müxtəlif yaş qruplarında ayrı-ayrı orqanların mütləq və nisbi kütləsi 2-ci cədvəldə verilir. Cədvəldən aydın olur ki, cavanların 10-12 aylığa kimi ət məhsuldarlığı həm mütləq kütlə, həm də nisbi kütlə üzrə yüksək olmuşdur. Belə ki, mütləq kütlə göstəricisi 4-6 aylıqda 16,10 kq (47,49%), 7-9 aylıqda 17,74 kq (49,00%), 10-12 aylıqda 22,25 kq (51,99%), 1,5-2 yaşda 24,4 kq (50,93%) olmuşdur.

Bir il artıq saxlanması xeyli yem verilməsinə və saxlanma xərclərinin iki dəfədən çox artmasına baxmayaraq, həmin müddətdə cəmi 2,15 kq (9,66%) artıq ət vermişdir. Buradan aydın olur ki, cavanların 4-6 aylığında və bir yaşa kimi istifadə edilməsi bazarın tələblərinə cavab verməklə iqtisadi cəhətdən daha sərfəlidir.

Müxtəlif yaş qruplarında ayrı-ayrı orqanların mütləq və nisbi

Cavan Şirvan qoyunlarının müxtəlif yaş qruplarında ət məhsuldarlığı

Göstəricilər	4-6 aylıq erkək quzu (n=5)		7-9 aylıq erkək toğlu (n=10)		10-12 aylıq erkək toğlu (n=9)		1,5-2 yaşlı erkək (n=5)	
	Orta kütləsi, kq	%-lə	Orta kütləsi, kq	%-lə	Orta kütləsi, kq	%-lə	Orta kütləsi, kq	%-lə
Köklük dərəcəsi	ortadan yuxarı		ortadan yuxarı		ortadan yuxarı		ortadan yuxarı	
Kəsimdən qabaq diri kütləsi	33,90	100	36,20	100	42,80	100	47,90	100
Cəmdəyin kütləsi	13,85	40,85	16,04	44,30	19,44	45,42	21,07	43,98
Yağlı quyruğun kütləsi	1,90	5,60	1,45	4,05	2,47	5,77	3,02	6,30
İçalat piyin kütləsi	0,35	1,03	0,25	0,69	0,34	0,79	0,31	0,64
Ət-quyruq-piyin kütləsi	16,10	47,49	17,74	49,00	22,25	51,98	24,40	50,93

Cədvəl 1.

Müxtəlif yaş qruplarında ayrı-ayrı orqanların mütləq və nisbi kütləsi

Göstəricilər	4-6 aylıq quzu (n=5)		7-9 aylıq erkək toğlu (n=10)		10-12 aylıq erkək toğlu (n=9)		1,5-2 yaşlı erkək	
	orta kütləsi, kq	diri kütləyə nisbəti, %-lə	orta kütləsi, kq	diri kütləyə nisbəti, %-lə	orta kütləsi, kq	diri kütləyə nisbəti, %-lə	orta kütləsi, kq	diri kütləyə nisbəti, %-lə
Diri kütləsi	33,90	100	36,20	100	42,80	100	47,90	100
2-ci kateqoriyalı ət məhsulu								
Ürək	0,12	0,35	0,15	0,41	0,16	0,37	0,23	0,48
Ağ ciyər (traxeylla)	0,56	1,65	0,60	1,65	0,66	1,54	0,81	1,69
Qara ciyər	0,80	2,35	1,00	2,76	1,02	2,38	1,05	2,19
Böyrək	0,15	0,44	0,17	0,46	0,20	0,46	0,22	0,44
Dalaq	0,09	0,23	0,1	0,27	0,12	0,29	0,17	0,34
Xaya	0,32	0,94	0,39	1,07	0,53	1,23	0,58	1,21
Penis	0,06	0,16	0,08	0,22	0,10	0,23	0,11	0,25
Bütün paraximoz orqanlar	2,10	6,19	2,49	6,87	2,79	6,51	3,17	6,61
3-cü kateqoriyalı ət məhsulu								
Qarın-qursaq	0,98	2,89	1,19	3,28	1,27	2,96	1,43	2,98
Şirin bağırsaq (möhtəviyyatsız)	0,40	1,17	0,50	1,38	0,55	1,28	0,66	1,37
Baş	1,81	5,33	2,21	6,10	2,53	5,91	2,72	5,67
Ayaqlar	0,84	2,47	0,92	2,54	0,92	2,14	1,08	2,25
Bütün xaş məhsulları	4,03	11,88	4,82	13,31	5,27	12,31	5,89	12,29
Qan	1,49	4,39	1,79	4,95	2,10	4,91	2,27	4,62
Dəri	2,84	8,37	2,90	8,03	3,50	8,19	4,50	9,39

Cədvəl 2.